

ДИСКУСІЙНА ТРИБУНА

DOI: 10.26565/2220-8089-2020-38-17

УДК 324 [342.8]

Фісун Олександр Анатолійович

Завідувач кафедри політології, д. політ. н.,
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022,
fisun@karazin.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2716-0149>

Авксентьєв Антон Олександрович

Ст. викладач кафедри політології, к. політ. н.,
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022,
a.avksentiev@karazin.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0442-2561>

ЯК СПРАЦЮВАЛА ПРОПОРЦІЙНА СИСТЕМА «ВІДКРИТИХ СПИСКІВ» НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ 2020 р. В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ?

Досліджується перша апробація Виборчого Кодексу на матеріалі місцевих виборів 2020 року в Харківській області з фокусуванням уваги на проблематиці «відкритих списків» і мірі впливу преференційних голосів виборців на персональний розподіл мандатів у місцевих радах. Розраховано відсоток виборців, які скористалися правом преференційного голосу на виборах до обласної ради (у розрізі всіх 14-ти округів та основних партій). Обґрунтовується, що за показниками користування правом «преференційного голосу» та відсотком недійсних бюлетенів виборці Харківського регіону продемонстрували високий ступінь адаптивної готовності до нової електоральної системи.

Аналізуються ефекти блокуючих механізмів, закладених в електоральну систему, які зменшили вплив преференційних голосів виборців та зберегли контроль партійного керівництва над персональним розподілом мандатів у радах. Кількісно оцінено співвідношення між мандатами, здобутими за окружними списками та єдиними закритими списками партій – відповідні розрахунки проведено для обласної ради та 17-ти міських рад регіону. На матеріалі виборів до обласної ради проаналізовано інтенсивність змін черговості кандидатів в окружних списках – обраховано, що лише у 20% випадків право на мандат отримали кандидати, які стартово розміщувалися партіями на «непрохідних» місцях. Обґрунтовано, що запроваджена на місцевих виборах-2020 електоральна формула не спрацювала як система з «відкритими списками» – за статистикою персонального розподілу мандатів у новообраних радах ця модель видається чимось середнім між системами «гнучких» та «закритих» списків. З огляду на це, актуалізовано необхідність дискусії щодо тих норм виборчого законодавства, які знизили роль преференційних голосів виборців, та запропоновано відповідні рекомендації щодо внесення змін до Виборчого Кодексу.

Ключові слова: місцеві вибори, електоральна система, відкриті списки, преференційні голоси, виборча квота, окружні списки, розподіл мандатів.

Фисун Александр Анатольевич

Зав. кафедры политологии, д. полит. н.,
Харьковский национальный
университет имени В.Н. Каразина,
площадь Свободы, 4, Харків, 61022,
fisun@karazin.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2716-0149>

Авксентьев Антон Александрович

Ст. преп. кафедры политологии, к. полит. н.,
Харьковский национальный
университет имени В.Н. Каразина,
площадь Свободы, 4, Харків, 61022,
a.avksentiev@karazin.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0442-2561>

КАК СРАБОТАЛА ПРОПОРЦИОНАЛЬНАЯ СИСТЕМА «ОТКРЫТЫХ СПИСКОВ» НА МЕСТНЫХ ВЫБОРАХ 2020 Г. В ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ?

Исследуется первая апробация Избирательного Кодекса на материале местных выборов 2020 года в Харьковской области с фокусировкой внимания на проблематике «открытых списков» и степени влияния преференциальных голосов избирателей на персональное распределение мандатов в местных советах. Рассчитан процент избирателей, которые воспользовались правом преференциального голоса на выборах в областной совет (в разрезе всех 14-ти округов и основных партий). Обосновывается, что по показателям пользования правом «преференциального голоса» и процентом недействительных бюллетеней избиратели Харьковского региона продемонстрировали высокую степень адаптивной готовности к новой электоральной системе.

Анализируются эффекты блокирующих механизмов, заложенных в электоральную систему, которые уменьшили влияние преференциальных голосов избирателей и сохранили контроль партийного руководства над персональным распределением мандатов в советах. Количественно оценено соотношение между мандатами, полученными по окружным спискам и единым закрытым спискам партий – соответствующие расчеты проведены для областного совета и 17-ти городских советов региона. На материале выборов в областной совет проанализирована интенсивность изменений очередности кандидатов в окружных списках – показано, что только в 20% случаев право на мандат получили кандидаты, базово размещенные партиями на «непроходных» местах. Обосновано, что введенная на местных выборах-2020 электоральная формула не сработала как система с «открытым списком» – по статистике персонального распределения мандатов в новоизбранных советах эта модель представляется чем-то средним между системами «гибких» и «закрытых» списков. В этой связи актуализирована необходимость дискуссии о тех нормах избирательного законодательства, которые снизили роль преференциальных голосов избирателей, и предложены соответствующие рекомендации по внесению изменений в Избирательный Кодекс.

Ключевые слова: *местные выборы, электоральная система, открытые списки, преференциальные голоса, избирательная квота, окружные списки, распределение мандатов.*

Oleksandr Fisun

Head of Department of Political Science,
Dr.Sc. in Political Science,
V.N. Karazin Kharkiv National University,
Maidan Svobody, 4,
Kharkiv, 61022, Ukraine
fisun@karazin.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2716-0149>

Anton Avksentiev

Assistant professor, Ph.D in Political Science
V.N. Karazin Kharkiv National University,
Maidan Svobody, 4,
Kharkiv, 61022, Ukraine
a.avksentiev@karazin.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0442-2561>

HOW OPEN LIST PROPORTIONAL REPRESENTATION WORKS IN THE 2020 LOCAL ELECTIONS AT KHARKIV REGION?

The article examines the first approbation of the Electoral Code on the material of the 2020 local elections in the Kharkiv region. The authors pay special attention to the effects of open lists systems and the degree of influence of preferential votes on the personal distribution of seats in local councils. The article calculates the percentage of voters who used the right of preferential votes in all 14 constituencies and main party lists. We argue that according to the indicators of the use of the preferential vote right and the percentage of invalid ballots, the voters of the Kharkiv region demonstrated a high degree of adaptive readiness for the new electoral system.

The article analyzes the effects of blocking mechanisms incorporated in the electoral system, which reduced the influence of preferential votes of voters and retained the control of the party leadership over the personal distribution of mandates in the councils. The ratio between the seats from the district lists and the unified closed party lists was quantified (based on election results for the regional council and 17 city councils of the region). The article analyzes the intensity of changes in the ballot position of candidates in the district lists on regional council elections. We demonstrate that only 20% of seats were received by candidates placed by the party leadership in a “no-pass” ballot position. The article argues that the electoral formula introduced in the 2020 local elections did not work as a system with open lists proportional representation. According to the statistics of the personal allocation of seats in the newly elected councils, this model seems to be something in between the systems of flexible and closed lists. In this regard, the article develops new arguments in the debate on how the norms of electoral legislation reduce the role of preferential votes of voters and proposes recommendations for amending the Electoral Code.

Keywords: local elections, electoral system, open lists, preference vote, electoral quota, district lists, allocation of seats.

Місцеві вибори 25 жовтня 2020 року стали першими електоральними змаганнями, які пройшли за новим Виборчим Кодексом. Однією з головних його переваг, на якій наголошували автори, прихильники та лобісти, були так звані «відкриті списки», закладені у виборчу систему до Верховної Ради, а також до усіх місцевих рад з кількістю виборців понад 10 тисяч осіб. Насправді, навіть попередній аналіз тексту Виборчого Кодексу засвідчив, що закладена в нього електоральна формула для обрання депутатів, швидше, є системою «гнучких списків» (flexible-list proportional representation system) або системою «напів-відкритих списків» (semi-open list) – тобто такою, в якій кінцева черговість кандидатів у списках та їхнє проходження до рад залежить і від преференційних голосів

виборів, і від визначеною партіями стартової черговості. З точки зору внутрішньопартійної демократії, конкуренції, а також впливу виборців на персональний розподіл мандатів такі системи є чимось проміжним між «відкритими» та «закритими» списками, і ключове питання полягає в балансі – якою мірою виборці, а якою мірою партії впливають на проходження тих чи інших кандидатів до рад.

Якщо звзвати апіорі широкую класичну проблематику виборчих систем до сучасних західних емпіричних досліджень моделей «гнучких» списків (зокрема, відсотків користування виборцями «преференційним голосом», співвідношення впливу виборців та партій на персональний розподіл мандатів, ролі стартової нумерації в списку), варто відзначити деякі цікаві для порівняння

з українським контекстом розробки. Так, польські дослідники Адам Генджвілл і Яцек Рациборські наводять узагальнені дані своїх розрахунків, згідно з якими близько 20% мандатів розподіляються під впливом преференційних голосів виборців, тоді як 80% – залежно від стартової черговості списків, визначеної партіями (Gendźwiłł & Raciborski 2014). Багато уваги приділяється до національного кейсу Бельгії, де електоральна система дозволяє виборцям голосувати за партію, а також за одного чи декількох кандидатів з її списку. Пітер Тьессен зі співавторами наводять цікаві дані, що, по-перше, на місцевих виборах відсоток виборців, які користуються преференційним голосом, суттєво вищий, ніж на парламентських (74% проти 48%), по-друге, певний «бонус» мають перші номери списків, за яких у середньому голосує більше виборців, ніж за інші номери (Thijssen, Wauters & van Erkel 2018). Томас Доблер, фокусуючись на кейсі Швеції та її електоральної реформи, показує, як більш «гнучкі» списки (тобто такі, де інституційно закладено більший вплив преференційних голосів, а не стартової партійної черговості кандидатів) призводять до того, що більше виборців користуються правом підтримати конкретного кандидата, не обмежуючись партією (Däubler 2020). В іншій статті про шведський кейс звертається увага на те, як партії використовують підсумки персонального голосування за своїх кандидатів на місцевих виборах у якості своєрідного «праймеріз» та просувають більш популярних представників на позиції керівників місцевих осередків (Folke, Persson & Riecke 2016).

У нашому дослідженні ми не ставимо за мету порівняти статистичні ефекти від апробації нової виборчої системи на місцевих виборах в Україні з аналогічними показниками в європейських країнах. По-перше, об'єкт нашого дослідження звужено до підсумків виборів саме в Харківському регіоні, а не в усіх областях, по-друге, саму по собі першу апробацію системи не досить коректно порівнювати зі свіжими кейсами інших країн, де аналогічна модель застосовується вже багато електоральних циклів. У той же час вивчення в динаміці досвіду інших країн, де на парламентському та місцевому рівні використовуються системи з відкритими чи гнучкими списками, безумовно, є актуальним дослідницьким завданням, яке допоможе у досягненні головної мети – вдосконаленні

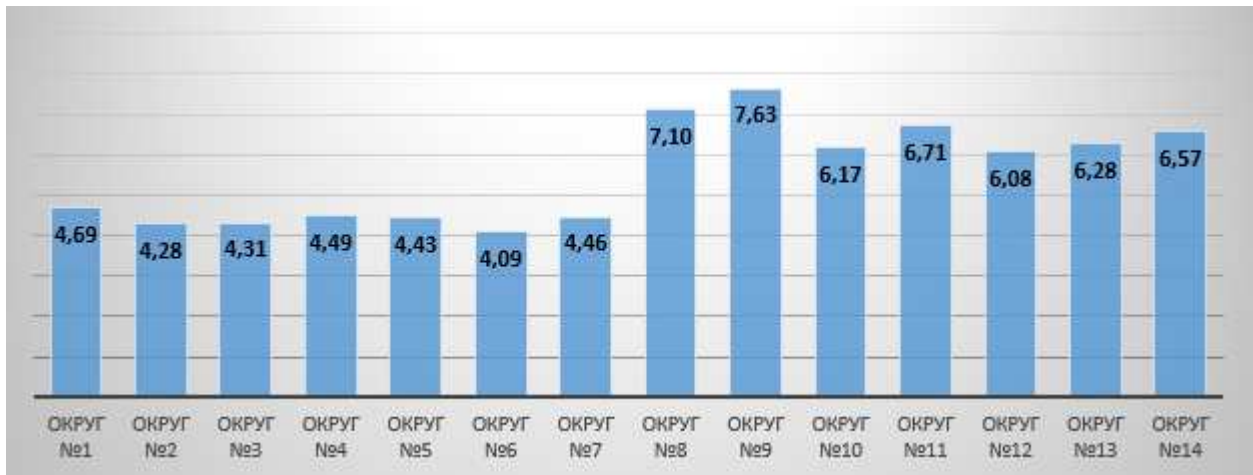
Виборчого Кодексу України. Безпосередньо ціллю цього дослідження була комплексна оцінка впливу преференційних голосів виборців на персональний розподіл мандатів в обласній та міських радах Харківського регіону, а також розробка базових рекомендацій щодо змін в електоральній формулі, які б наближали її саме до моделі «відкритих списків», збільшуючи вплив виборців, а не партійного керівництва.

У статті використані матеріали з дослідницького звіту Аналітичного центру «Обсерваторія демократії» «Випробування Виборчим Кодексом: аналіз результатів місцевих виборів у Харківському регіоні» (координатори дослідження – Олександр Фісун та Антон Авксентьев) за підсумками місцевих виборів-2020 (Обсерваторія демократії 2020). Джерело первинних емпіричних даних про результати виборів – сайт Центральної виборчої комісії (ЦВК 2020).

Перший блок наших розрахунків пов'язаний із рівнем готовності виборців Харківського регіону до користування системою «відкритих списків», який можна оцінити за підсумками голосування. Два ключових кількісних індикатори – це, по-перше, відсоток зіпсованих бюлетенів, та, по-друге, відсоток виборців, які скористалися опцією голосування за конкретного кандидата від обраної партії. Стосовно обох параметрів у експертному середовищі існував певний скепсис, і базова гіпотеза полягала в тому, що відсоток недійсних бюлетенів значно зростає, а багато виборців обмежиться голосуванням за партію, без використання преференційного голосу на користь конкретного кандидата. Скепсис багато в чому ґрунтувався на досвіді сусідніх країн, де вперше використовувалася електоральна система відкритих списків. Наприклад, Назар Бойко наводив дані, що після запровадження відкритих списків на місцевих виборах у Польщі відсоток недійсних бюлетенів зріс до 18%, а у Литві на місцевих виборах 2015 року 34% виборців не скористалися правом голосу за конкретного кандидату зі списку обраної партії (Бойко 2020).

Всупереч всім скептичним прогнозам, та третина виборців, яка прийшла на дільниці, продемонструвала готовність до правильного заповнення бюлетенів і голосування за конкретних кандидатів від обраних партій. Побоювання, що відсоток недійсних бюлетенів буде аномально високим – не підтвердилися (всього 5,5% з невеликим «перекосом» в сільську місцевість).

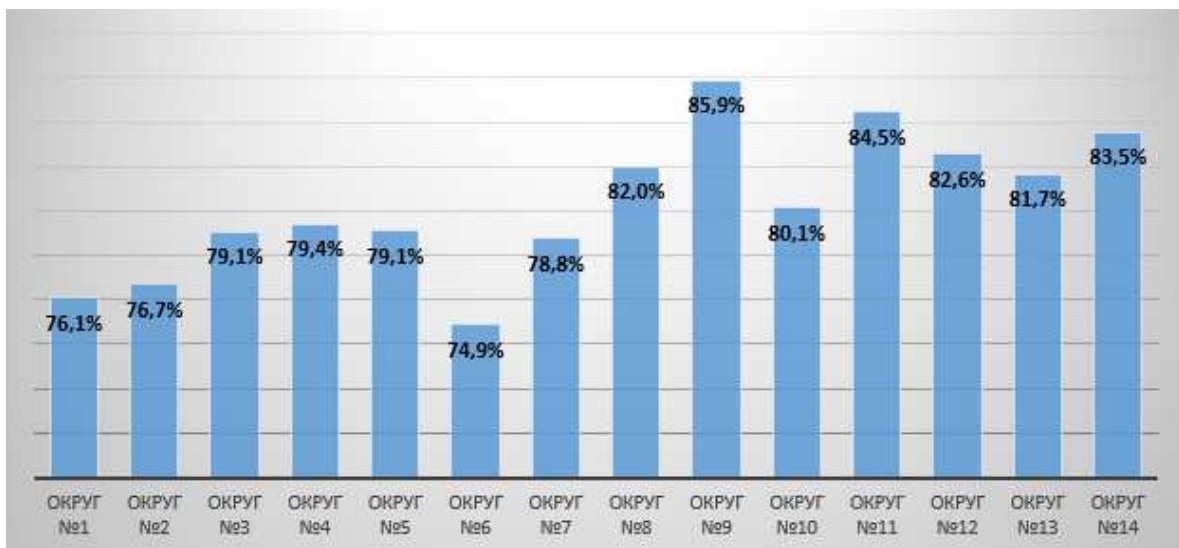
Діаграма 1. Відсоток недійсних бюлетенів у розрізі 14-ти округів

При цьому близько 80% виборців змогли правильно заповнити бюлетень, підтримавши не просто партію, а й надавши перевагу одному кандидату з її окружного списку. Цікаво, що в семи округах за межами обласного центру (№8 – №14) цей відсоток дещо вищий, ніж у

Харкові – тобто виборці там продемонстрували більш особистісно-орієнтоване голосування за конкретних кандидатів, а не тільки партійний бренд. Можливо, з цим частково пов'язаний і вищий відсоток недійсних бюлетенів у цих округах.

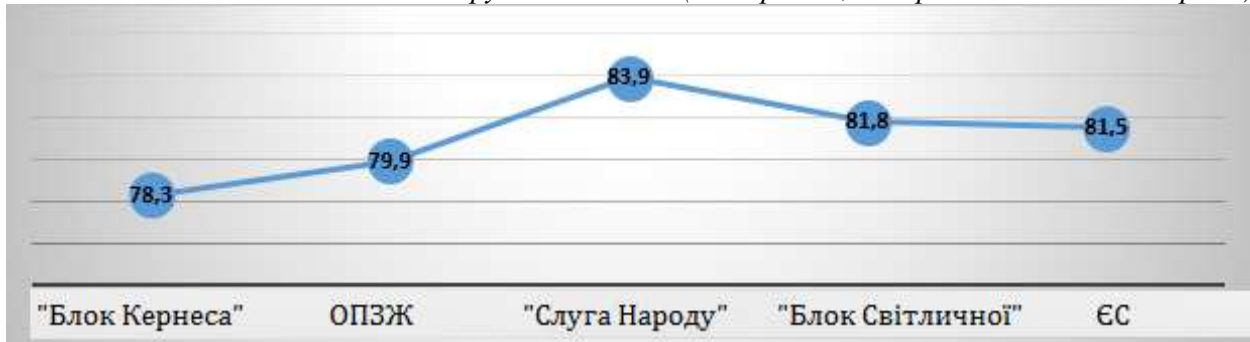
Діаграма 2. Відсоток виборців, що проголосували за кандидатів із окружних списків

Характерно, що цей відсоток практично ідентичний для виборців різних партій, що подолали бар'єр (трохи більше у «Слуги

народу» і «Блоку Світличної», які за межами обласного центру отримали результати краще, ніж у Харкові).

Діаграма 3. Відсоток виборців, що проголосували за кандидатів із окружних списків (по партіям, які пройшли до обласної ради)

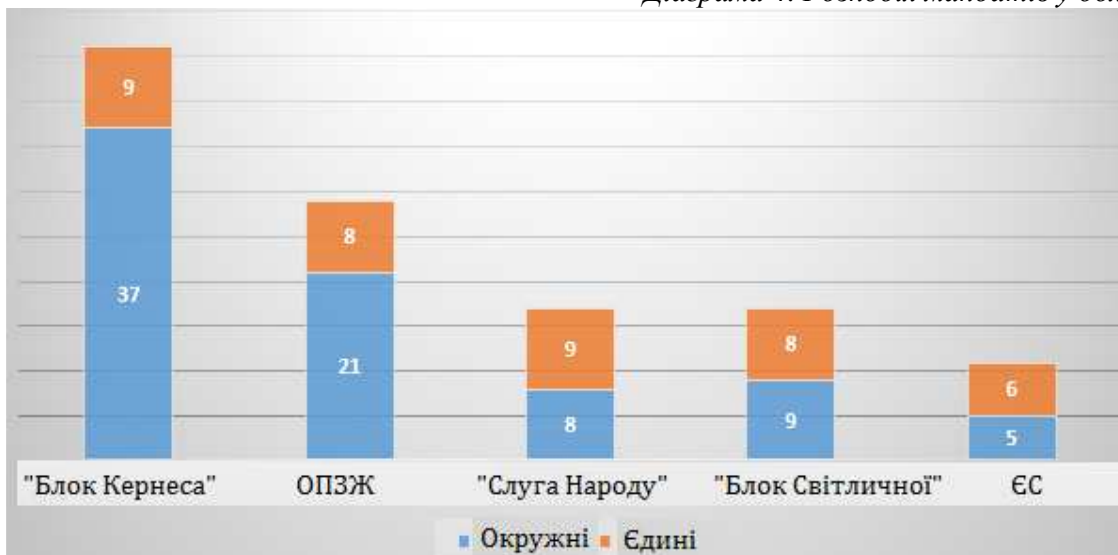
Таким чином, поєднання з двох факторів – зниження виборчої квоти через невисоку явку і 80% (від виборців, що дійшли), які скористалися правом проголосувати за конкретного кандидата – підвищило ймовірність «відкриття окружних списків» і зміни тієї черговості кандидатів, яку визначило партійне керівництво.

Другий блок розрахунків мав безпосередньо оцінити, наскільки «відкритими» виявилися списки, і чи вплинуло преференційне голосування виборців за окремих кандидатів на персональний розподіл мандатів у місцевих радах. Слід підкреслити, що всі наведені розрахунки досліджують саме результати голосування за новою системою, а не факти підсумкової реєстрації депутатами. Тобто випадки відмови від мандатів (добровільної – через паралельне обрання на іншу посаду, або «добровільно-примусової» – через тиск партій) у цих розрахунках враховані не були. Основним кількісним параметром тут

виступає співвідношення між депутатами місцевих рад, які обралися за єдиними та територіальними (окружними) списками: в першому випадку преференційні голоси виборців за конкретних кандидатів взагалі не мали впливу на черговість закритих єдиних списків партій, у другому – мали шанс вплинути на черговість, якщо відповідний кандидат набрав їх у кількості понад 25% від виборчої квоти.

На рівні обласної ради це співвідношення складає 2 до 1 на користь окружних списків – рівно 80 депутатів було обрано за окружними списками, тоді як 40 мандатів розподілилися між єдиними обласними списками партій. При цьому, тільки четверо з обраних за єдиними списками депутатів набрали 25% від виборчої квоти «персональних» голосів – абсолютна більшість у внутрішньопартійних рейтингах знаходилась досить низько і не змогла б розраховувати на мандат за чистої системи «відкритих списків».

Діаграма 4. Розподіл мандатів у обласній раді

Якщо проаналізувати це співвідношення для менших за розміром місцевих рад, то воно виявиться більш критичним з точки зору впливу виборців на персональний розподіл мандатів. Нижче в таблиці представлено відповідні співвідношення між

єдиними багатомандатними виборчими округами (ЄБВО) та окружними списками для 17-ти міських рад Харківщини – тільки в 8-ми з них більшість депутатів обралися за окружними (територіальними) списками.

Таблиця 5. Співвідношення мандатів у міських радах Харківщини

Громада	Мандатів	Фракцій	ЄБВО	% ЄБВО	Окружні	% Окружні
Богодухівська	34	6	23	67,6%	11	32,4%
Валківська	26	5	10	38,5%	16	61,5%
Балаклійська	34	4	17	50,0%	17	50,0%
Барвінківська	26	6	18	69,2%	8	30,8%
Ізюмська	34	4	12	35,3%	22	64,7%
Красноградська	26	4	11	42,3%	15	57,7%
Куп'янська	34	5	18	52,9%	16	47,1%
Лозівська	38	5	18	47,4%	20	52,6%
Первомайська	26	5	7	26,9%	19	73,1%
Дергачівська	34	4	11	32,4%	23	67,6%
Люботинська	26	6	15	57,7%	11	42,3%
Мереф'янська	26	5	15	57,7%	11	42,3%
Південноміська	26	6	16	61,5%	10	38,5%
Харківська	84	6	27	32,1%	57	67,9%
Вовчанська	26	5	18	69,2%	8	30,8%
Зміївська	34	4	14	41,2%	20	58,8%
Чугуївська	34	6	21	61,8%	13	38,2%

При цьому, не всі випадки проходження за окружними списками свідчать про те, що мандат здобув саме той кандидат, за якого проголосувало більше виборців, – іноді вирішальним фактором виявлялося стартове розташування (визначене партією) кандидатів у окружному списку. Повертаючись до рівня обласної ради, можна констатувати наявність 24-х випадків (рівно 20% від 120-ти мандатів облради), коли кандидатам, які спочатку були поставлені партією на «непрохідні місця», вдалося за допомогою своїх «персональних голосів» змінити черговість списку і пройти до ради (10 з них представляли «Блок Кернеса», 8 – ОПЗЖ, по 3 – «Слугу народу» і «Блок Світличної»). Загалом, якщо поглянути на всіх 120 кандидатів, які за підсумками голосування здобули право на депутатські мандати, то 72 з них (60%) подолали персональний бар'єр у вигляді 25% від виборчої квоти (1188 голосів). Найбільше таких кандидатів у «Блоку Кернеса» – 32, у ОПЗЖ – 19, у «Блоку Світличної» – 9, «Слуги народу» – 7, «Європейської солідарності» – 5.

Варто також зазначити, що визначення партією стартової черговості в окружних списках певним чином могло програмувати преференційне голосування виборців. Можна припустити, що частина виборців вписувала номер першого кандидата від окружного списку обраної партії, не бажаючи витратити час на вивчення всього списку (від 5 до 12-ти осіб). У класичній науковій літературі подібний ефект, коли виборець не бажає ранжувати альтернативи, а механічно відтворює стартову запропоновану черговість, отримав назву «donkey vote» – першочергово по відношенню до того, як в Австралії частина виборців поставилася до введення альтернативної преференційної системи (Masterman 1964). Ймовірно, навіть більш точним тут видається посилення на дослідження німецьких політологів Торстена Фааса та Харальда Шоена, які показали важливість саме першого номеру в окружному списку на матеріалі місцевих виборів у Баварії 2003 року (Faas & Schoen 2006).

Неможливо точно кількісно оцінити, у якій частці випадків голосування за перший

номер окружного списку є свідомим (часто перші позиції отримували об'єктивно більш сильні кандидати), а коли це було небажання витратити час на порівняння всіх альтернатив з боку виборців. Однак проілюструвати фактичну наявність механічного голосування за перший номер списку серед українських виборців можна кейсом паралельного балотування до Харківської міської та районної рад у межах територіально одного й того самого округу. Наприклад, кандидат від «Блоку Світличної» Олексій Андреев, який у межах Немишлянського району Харкова використовував опцію паралельного балотування, в окружному списку до міської ради був стартово розташований на 2-му місці і здобув 209 голосів, а в окружному списку до районної ради мав 1-е місце і отримав 521 голос. Такий випадок не є поодиноким для тих, хто балотувався паралельно до двох рад на одній території, але системно і точно оцінити «бонус» першим номерам в окружних списках не видається можливим.

Таким чином, наведені розрахунки дозволяють дійти таких висновків дослідження. По-перше, виборці в Харківському регіоні хоча й продемонстрували відносно невисоку явку (32,3%), проте досить активно (~80%) користувалися опцією преференційного голосування за конкретного кандидата зі списку обраної партії. На суттєвому зростанні зіпсованих бюлетенів запровадження нової електоральної системи не позначилось – на виборах до обласної ради недійсними було визнано 5,5% бюлетенів. По-друге, сама виборча система містила блокувальні механізми по відношенню до впливу на кінцевий розподіл мандатів у радах цих преференційних голосів виборців на користь конкретних кандидатів. Цих основних механізмів було три: (1) наявність паралельно з окружними єдиних закритих списків; (2) округлення в меншу сторону на етапі розрахунку мандатів для окружних списків і перенесення всіх залишків на рівень єдиних списків; (3) норма про «персональний бар'єр» голосів у розмірі 25% від виборчої квоти задля зміни черговості в окружних списках. У підсумку, особливо на рівні рад з відносно невеликою кількістю мандатів (до 34-х), «відкриті списки» спрацювали слабо, а більшість мандатів розподілилася між закритими єдиними списками партій. В обласній раді було зафіксовано співвідношення мандатів 2 до 1 на користь окружних списків, але лише 24 (20%) кандидати пройшли до ради саме

завдяки механізму «відкритих списків» – тобто знаходячись на стартово «непрохідних» місцях, зуміли подолати бар'єр персональних голосів, змінити черговість окружного списку та отримати право на депутатський мандат.

Відповідно до отриманих результатів дослідження, виглядає доцільним актуалізувати експертну, науково-прикладну дискусію щодо внесення змін до Виборчого Кодексу, тому що наразі декларована система «відкритих списків» не працює і контроль за персональним розподілом мандатів у радах, здебільшого, залишається у партійних керівників, а не виборців. Це, зі свого боку, є одним із чинників збереження таких негативних явищ, як торгівля «прохідними місцями» у списках та «парашутизму».

Рекомендації щодо вдосконалення існуючої виборчої системи (аналогічної за своєю суттю як для місцевих рад > 10 тисяч виборців, так і для Верховної Ради), на нашу думку, могли б стосуватися наступних перспективних напрямів. По-перше, прибрати «персональний бар'єр» у 25% від виборчої квоти для зміни черговості в окружних списках – справді «відкритими» окружні списки (як для місцевих рад, так і для парламентського рівня) стануть за умови, коли черговість кандидатів утворюється в порядку зменшення преференційних голосів виборців без додаткових штучних бар'єрів. По-друге, прибрати єдині закриті списки, на які припала більшість мандатів у невеликих місцевих радах та третина в Харківській обласній раді. По-третє, видається доцільним ввести обмеження щодо максимально допустимих відхилень у чисельності виборців у різних територіальних округах на виборах до однієї ради. Це сприятиме вирівнюванню пропорційного представництва територій, поставить кандидатів у більш рівні умови та зменшить розрив у «вазі голосу» виборців із різних округів. У середньостроковій перспективі це може знизити вплив регіональних партійних «політичних машин», які є важливою ланкою постійного відтворення системи неопатримоніальної демократії в Україні (див.: Фісун 2016).

ЛІТЕРАТУРА

Gendźwiłł, Adam & Raciborski, Jacek. 2014. "Jak głosują wyborcy w warunkach preferencyjnych list wyborczych: przypadek Polski," *Decyzje*. 22: 47-69.

Thijssen, Peter, Wauters, Bram & van Erkel, Patrick. 2018. "Preferential voting in local versus national elections: the role of proximity revisited," URL:

https://www.researchgate.net/publication/322759407_Preferential_voting_in_local_versus_national_elections_the_role_of_proximity_revisited

Däubler, Thomas. 2020. "Do More Flexible Lists Increase the Take-up of Preference Voting?" *Electoral Studies*. 68 (December): <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2020.102232>

Folke, Olle, Persson, Torsten & Riene, Johanna. 2016. "The Primary Effect: Preference Votes and Political Promotions," *American Political Science Review*. 110(3): 559-578.

Обсерваторія демократії. 2020. *Випробування Виборчим Кодексом: аналіз результатів місцевих виборів у Харківському регіоні / Аналітичний Центр "Обсерваторія демократії"*. Харків. URL: <http://od.org.ua/uk/дослідження-випробування-виборчим>

Офіційний вебсайт Центральної Виборчої Комісії. 2020. URL: https://cvk.gov.ua/vibory_category/mistsevi-vibori.html

Бойко, Назар. 2020. "Наскільки відкритими виявилися "відкриті списки"?". *Вокс Україна*. 2 грудня. URL: <https://voxukraine.org/naskilki-vidkritimi-viyavilis-vidkriti-spiski/>

Masterman, C.J. 1964. "The Effect of the "Donkey Voting" on the House of Representatives," *Australian Journal of Politics and History*. X(2): 221-225.

Faas, Thorsten & Schoen, Harald. 2006. "The Importance of Being First: Effects of Candidates' List Positions in the 2003 Bavarian State Election," *Electoral Studies*. 25(1): 91-102.

Фісун, Олександр. 2016. "Неформальні інститути та неопатримоніальна демократія в Україні", *Агора*. Вип.17: 9-13. URL: https://academia.edu/30425284/Неформальні_інститути_та_неопатримоніальна_демократія_в_Україні_I_nformal_Institutions_and_Ukraine_s_Neopatrimonial_Democracy

REFERENCES

Gendźwiłł, Adam & Raciborski, Jacek. 2014. "Jak głosują wyborcy w warunkach preferencyjnych list wyborczych: przypadek Polski (How Do Voters Use Preferential Vote in Semi-Open PR System – The Case Of Poland)," *Decyzje*. 22: 47-69 (in Polish).

Thijssen, Peter, Wauters, Bram & van Erkel, Patrick. 2018. "Preferential voting in local versus national elections: the role of proximity revisited," URL:

https://www.researchgate.net/publication/322759407_Preferential_voting_in_local_versus_national_elections_the_role_of_proximity_revisited

Däubler, Thomas. 2020. "Do More Flexible Lists Increase the Take-up of Preference Voting?" *Electoral Studies*. 68 (December): <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2020.102232>

Folke, Olle, Persson, Torsten & Riene, Johanna. 2016. "The Primary Effect: Preference Votes and Political Promotions," *American Political Science Review*. 110(3): 559-578.

Observatory of Democracy. 2020. *The Examining of Electoral Code: Analysis of the Results of Local Elections in the Kharkiv Region / Analytical Center the Observatory of Democracy*. Kharkiv. URL: <http://od.org.ua/uk/дослідження-випробування-виборчим> (in Ukrainian).

Official Website of Central Election Commission of Ukraine. 2020. URL: https://cvk.gov.ua/vibory_category/mistsevi-vibori.html (in Ukrainian).

Boyko, Nazar. 2020. "Naskil'ky vidkrytymy vuyavylsya "vidkryti spysky"? (How open were the "open lists"?). *Vox Ukraine*. 2 December. URL: <https://voxukraine.org/naskilki-vidkritimi-viyavilis-vidkriti-spiski/> (in Ukrainian).

Masterman, C.J. 1964. "The Effect of the "Donkey Voting" on the House of Representatives," *Australian Journal of Politics and History*. X(2): 221-225.

Faas, Thorsten & Schoen, Harald. 2006. "The Importance of Being First: Effects of Candidates' List Positions in the 2003 Bavarian State Election," *Electoral Studies*. 25(1): 91-102.

Fisun, Oleksandr. 2016. "Neformal'ni instytuty ta neopatrymonial'na demokratiya v Ukrayini (Informal Institutions and Ukraine's Neopatrimonial Democracy)," *Agora*. 17: 9-13. URL: https://academia.edu/30425284/Неформальні_інститути_та_неопатримоніальна_демократія_в_Україні_I_nformal_Institutions_and_Ukraine_s_Neopatrimonial_Democracy (in Ukrainian).